

Розділ 5. УКРАЇНА ТА РАДА ЄВРОПИ: НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ

Після відновлення незалежності України у 1991 р. відбулась низка трансформацій у політико-правовому полі держави, визначено курс на демократичний розвиток. У зовнішній політиці обрано напрям багатовекторності із курсом на інтеграцію у європейські структури. У червні 1992 р. Україна підписала Паризьку хартію (Паризька хартія для нової Європи – підсумковий документ Наради з безпеки і співробітництва в Європі), і фактично стала на шлях «процесу укріплення безпеки і співробітництва у Європі»¹.

Перші кроки до налагодження відносин між Україною та РЄ здійснив 2 лютого 1992 р. новий Голова ВРУ – Іван Плющ. Діяч узяв участь у роботі ПАРЕ у Стразбурзі².

Україна заявила про своє бажання вступити до РЄ 14 липня 1992 р. Основна умова до вступу – «визнання державою-кандидатом принципу верховенства права, її зобов'язання забезпечити права та основні свободи людини всім особам, які знаходяться під її юрисдикцією»³. У роботі ПАРЕ брали участь також і депутати ВРУ, а від 16 вересня 1992 р. членам українського Парламенту було надано статус «спеціального гостя в ПАРЕ»⁴.

У Києві 26 травня 1993 р. відбулося засідання Комітету РЄ у відносинах із європейськими країнами – не членами РЄ⁵. Під час засідання було обговорено питання національних меншин у

¹ Ляшенко О. Співробітництво України із структурами ОБСЄ та Ради Європи. *Етнічна історія народів Європи*. 2000. Вип. 6. С. 81.

² Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. *Часопис історико-юридичного факультету*: зб. наук. праць. Ніжин, 2014. Вип. 5 / відп. ред. О. П. Кривобок. С. 129.

³ Участь України у діяльності Ради Європи. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/uchast-ukrayini-u-diyalnosti-radi-yevropi>

⁴ Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. С. 129.

⁵ Постанова Президії Верховної Ради України «Про звіт щодо участі в засіданні Комітету у стосунках з Європейськими країнами – не членами Ради Європи делегації Верховної Ради і Міністерства закордонних справ України та підготовку до проведення засідання цього Комітету в місті Києві 24–26 травня 1993 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3111-12#Text>

ЦСЄ. А 27 травня 1993 р. відбулася зустріч із представниками нацменшин в Україні, у підсумку Комісія РЄ зауважила, що хоча в державі існують проблеми з меншинами, однак є позитивна динаміка щодо їх вирішення⁶.

Задля покращення роботи щодо вступу України у члени РЄ КМУ прийняв Постанову «Про створення Державної міжвідомчої комісії з питань вступу України до Ради Європи» від 30 червня 1993 р. № 492. Її головою було затверджено заступника міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка, заступником голови Комісії – Петра Шевчука, який обіймав посаду заступника міністра юстиції⁷.

Протягом 28 червня – 1 липня 1994 р. делегація представників ВРУ взяла участь у роботі сесії ПАРЕ у Страсбурзі. Серед низки проблем, які обговорювали під час засідання ПАРЕ, було питання 9 країн-кандидатів (включно із Україною), представники РЄ також наголошували на важливості прийняття України до лав цієї структури⁸.

КМУ та КМ РЄ прийняли Програму спільних дій України і РЄ, у її результаті 13 липня 1994 р. у Страсбурзі відбулись переговори щодо дій України з підготовки до вступу до РЄ з високопосадовцями КМ РЄ, ПАРЕ та Секретаріату РЄ⁹. Протягом 1994 р. до України з офіційними візитами приїжджали делегації із високопосадовцями із РЄ, авторитетними юристами, які прослідковували позитивні зміни у виконанні реформ, однак ще існує потреба у серйозніших перетвореннях, які можна втілити після вступу України до РЄ¹⁰.

ПАРЕ дала позитивну оцінку проведеним парламентським і президентським виборам 1994 р. У заключеннях ПАРЕ окреслила програму дій, які фактично були і зобов'язаннями для Украї-

⁶ Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. С. 129–130.

⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної міжвідомчої комісії з питань вступу України до Ради Європи» від 30 червня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-93-%D0%BF#Text>

⁸ Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. С. 130.

⁹ Там само. С. 130–131.

¹⁰ Вступ України до Ради Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/posolstvo/vstup-ukrayini-do-radi-uevropi>; Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. С. 131.

ни. Наголошувалось, що Україна протягом року з моменту вступу повинна прийняти нову Конституцію та рамкові документи щодо правової політики України у сфері захисту прав людини, правову реформу, зміни у судовій та виборчій системі, нові кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси. Також мало бути здійснено перетворення Генеральної прокуратури в орган, який відповідатиме європейським стандартам¹¹.

Під час підготовки до вступу у РЄ Україна підписала спільні угоди. Це, зокрема, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 14 липня 1993 р. Держави-члени РЄ зобов'язувалися «підтримувати та заохочувати транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, які знаходяться під її юрисдикцією, та територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією інших Договірних Сторін»¹². Зважаючи на запрошення КМ РЄ про входження України до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства 1968 р. та пропозицію Президента щодо участі у цій конвенції, ВРУ 14 липня 1993 р. погодила її прийняти. Сторони конвенції зобов'язалися «надавати одна одній, відповідно до положень цієї Конвенції, інформацію з питань свого цивільного та торгового законодавства і процесуального права в цих галузях, а також з питань їхнього судового устрою»¹³. Україна 24 лютого 1992 р. ратифікувала Європейську культурну конвенцію 1954 р., суть якої полягала у «заохоченні громадян усіх держав-членів та громадян інших європейських держав, які можуть приєднатися

¹¹ Ляшенко О. Співробітництво України із структурами ОБСЄ та Ради Європи... С. 83–84.

¹² Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Мадрид, 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text; Постанова Верховної Ради України «Про приєднання України до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» від 14 липня 1993 р. № 3384-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-12#Text>

¹³ Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112#Text; Постанова Верховної Ради України «Про участь України в Європейській конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства 1968 року» від 14 липня 1993 р. № 3385-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3385-12#Text>

до неї, до вивчення мов, історії та культури інших країн і загальної для них усіх культури»¹⁴. А 15 вересня 1995 р. Україна підписала у Страсбурзі Рамкову конвенцію РЄ про захист національних меншин, яку ратифікували у 1997 р.¹⁵. Окрім цих резолюцій, Україна прийняла законодавчі акти, які стосувалися функціонування кримінально-виконавчої служби (Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р., ратифіковану Законом України від 22 вересня 1995 р. № 336/95-ВР; Європейську конвенцію про передачу засуджених осіб 1983 р., ратифіковану Законом України від 22 вересня 1995 р. № 337/95-ВР; Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., ратифіковану Законом України від 22 вересня 1995 р. № 339/95-ВР) та засвідчили демократичні прагнення України¹⁶.

Ще одним важливим кроком, передумовою до вступу до європейських структур, було приєднання України у 1994 р. до ДНЯЗ. А 5 грудня 1994 р. оприлюднено Меморандум про гарантії безпеки з боку Росії, США, Великої Британії у контексті приєднання України до ДНЯЗ¹⁷.

У квітні 1995 р. у межах співпраці міністр закордонних справ України відвідав із офіційним візитом Страсбург. Бюро асамблеї РЄ 6 квітня 1995 р. оприлюднило результати попередніх візитів високопосадовців РЄ до України (Генерального секретаря, голови КМРС і ПАРЄ) у 1994–1995 рр.¹⁸. Ці матеріали стали основою для наступного візиту до Києва та Криму офіційних представників ПАРЄ 10–14 квітня 1995 р. За підсум-

¹⁴ Європейська культурна конвенція 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text; Постанова Верховної Ради України «Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 р.» від 24 лютого 1994 р. № 4030-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4030-12#Text>

¹⁵ Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» від 9 грудня 1997 р. № 703/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/97-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁶ Осауленко А. Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. С. 164.

¹⁷ Ляшенко О. Співробітництво України із структурами ОБСЄ та Ради Європи... С. 82.

¹⁸ Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. С. 133.

ками візиту було підготовлено доповідь про готовність України до вступу в РЄ¹⁹.

Важливі законодавчі питання, зокрема ті, які стосуються розподілу влади, захисту прав людини та перспективи реформ у сфері економіки, чіткіше були сформульовані після підписання 8 червня 1995 р. Президентом та Парламентом України Конституційного договору про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України, яка відповідатиме нормам РЄ. Також прийнято закони, які визначали особливий статус Криму, однак передбачалося, що точні межі автономії будуть визначені у Конституції України та Конституції Криму, які у цей період були в стані розробки Парламентом. Врегульовано питання відносин України та Росії – 9 червня 1995 р. Президенти України та Росії підписали Договір про поділ Чорноморського флоту²⁰.

Вагомим рішенням української сторони також стало ухвалення 19 травня 1995 р. плану закриття Чорнобильської АЕС та підтримки ЄС, МАГАТЕ та країн G-7²¹.

Політичний комітет ПАРЄ у червні липні 1995 р. розглянув та ухвалив проміжну доповідь щодо заявки України на членство, підготував та вніс на розгляд вересневої сесії ПАРЄ рекомендації щодо вступу України до РЄ²². Обговорення питання членства України у РЄ відбулося 26 вересня 1995 р., у підсумку ПАРЄ схвалила заявку України на вступ до РЄ (Висновок ПАРЄ № 190 (1995))²³. У підсумкових статтях Висновку ПАРЄ щодо заявки України на вступ стверджено, «відповідно до статті 4 Статуту Ради Європи Україна здатна і бажає виконувати обов'язки члена

¹⁹ Дір І., Палінчак М., Стебляк Д. Поняття та еволюція «захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи». *Die wirtschaftliche entwicklung europäischer regionen in der ausbildungs und arbeitsmarktpolitik übergänge und strategien II*. Ужгород, 2018. С. 119.

²⁰ Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи. Страсбург, 26 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text

²¹ Там само.

²² Кривобок О., Романюк І. Вхідження України до Ради Європи. С. 134.

²³ Дір І., Палінчак М., Стебляк Д. Поняття та еволюція... С. 119.

Ради Європи». У цьому ж документі визначено зобов'язаня України щодо впровадження у законодавство України норм та стандартів РЄ²⁴.

КМ РЄ 19 жовтня 1995 р. ухвалив Резолюцію про запрошення України стати 37-м членом Парламентської Асамблеї Ради Європи. ВРУ 31 жовтня 1995 р. ухвалила Закон «Про приєднання до Статуту Ради Європи». Урочиста церемонія вступу України до РЄ із підняттям державного прапора відбулася 9 листопада 1995 р. у Страсбурзі²⁵. Для узгодження формальних питань Президія ВРУ 13 листопада 1995 р. прийняла Постанову «Про першочергові заходи у зв'язку з вступом України до Ради Європи» № 690/95, де було передбачено: сформувати склад Постійної делегації ВРУ у ПАРЕ (12 членів делегації та 12 їхніх заступників); відкрити Постійне представництво України у РЄ; подати пропозиції щодо матеріально-фінансового забезпечення його діяльності, штатного розкладу, персонального складу. Також визначити терміни внесення на розгляд ВРУ проєктів документів Конституції України: «... рамкового документу, що визначає правову політику в Україні щодо захисту прав людини; нового кримінального кодексу та кримінально-процесуального кодексу України, нового цивільного кодексу та цивільно-процесуального кодексу України; рамкових правових документів щодо реформування виборчої системи в Україні; закону про політичні партії в Україні»²⁶.

Згідно зі Статутом РЄ, Україна належить до головних органів структури. Міністр закордонних України відстоює інтереси держави у КМРЄ – керівному органі. У ПАРЕ Україна представлена Постійною делегацією ВРУ, у складі якої – 24 народних депутати (12 основних членів та 12 їхніх заступників). Україна має постійне представництво при РЄ, відтак бере участь у роботі КМРЄ, його робочих структурах. Також Україна належить до Конгресу

²⁴ Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи...; Дір І., Палінчак М., Стебляк Д. Поняття та еволюція... С. 119.

²⁵ Дір І., Палінчак М., Стебляк Д. Поняття та еволюція... С. 119–120.

²⁶ Постанова Президії Верховної Ради України «Про першочергові заходи у зв'язку з вступом України до Ради Європи» № 690/95 від 13 листопада 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690/95-%D0%BF%D0%B2#Text>

місцевих і регіональних влад РЄ, у складі якого – 24 представники України (12 основних членів та 12 їхніх заступників)²⁷.

Конгрес місцевих і регіональних влад РЄ – консультативний орган РЄ. Ця інституція співпрацює з Україною, головно в двох напрямках – «моніторинг виконання Європейської хартії місцевого самоврядування та спостереження за виборами». У 1999 р. згадуваний конгрес закликав українську владу реформувати систему місцевого самоврядування, такі ж вимоги були окреслені у Резолюції ПАРЄ № 1179 (1999) щодо стану виконання Україною зобов'язань як держави-члена РЄ²⁸.

Україна прийняла Конституцію 28 червня 1996 р. Цей крок є важливим, з огляду на демократичні перетворення у державі та виконання зобов'язань перед РЄ. В Основному законі України було закріплено громадянські права людини та систему їхнього захисту. Наступними кроками для впровадження інституту системи захисту громадянських прав людини стали впровадження інституту омбудсмена в Україні, відповідно до Конституції України та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. У лютому 2000 р. Україна прийняла Протокол № 6 до Європейської конвенції з прав людини щодо скасування смертної кари. Також 22 лютого 2000 р. було внесено зміни до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України, зокрема скасовувалась смертна кара, а натомість вводилось довічне позбавлення волі²⁹.

Україна 17 липня 1997 р. ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Прийняття цього документа є зобов'язанням дотримуватися прав та основоположних свобод людини³⁰. Також європейські держави, члени РЄ, які ратифікували цей

²⁷ Участь України у діяльності Ради Європи. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/uchast-ukrayini-u-diyalnosti-radi-yevropi>

²⁸ Україна і Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-i-kongres-miscevih-i-regionalnih-vlad-radi-yevropi>

²⁹ Дір І., Палінчак М., Стебляк Д. Поняття та еволюція... С. 120–121.

³⁰ Яцишин М. Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – важлива умова її входження в Європейський політико-правовий простір. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали 7 Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 14–15 жовтня 2010 р.)*. Луцьк, 2010. С. 117.

міжнародний договір, мають представників у ЄСПЛ. До складу цього суду належать 46 представників від кожної держави-учасниці, які беруть безпосередню участь у роботі. У 2022 р. до ЄСПЛ від України було обрано Миколу Гнатовського (термін повноважень – 9 років)³¹.

Україна набула членства у Венеціанській комісії 22 листопада 1996 р. – ВРУ прийняла Закон «Про приєднання України до Часткової угоди “За демократію через право”». Це актуалізувало відносини з Україною, відтак Венеціанська комісія здійснила перевірку низки законодавчих актів, які приймала у цей період Україна. Важливе значення має позитивний висновок Венеціанської комісії 1997 р. щодо нової Конституції України. Також схвалення Венеціанської комісії отримали Закони «Про Прокуратуру», «Про судоустрій», «Про Конституційний Суд України», «Про вибори народних депутатів», «Про політичні партії»³².

Із часу вступу до РЄ Україна взяла на себе низку зобов’язань. Комітет ПАРЄ із правових питань і прав людини, згідно із Розпорядженням ПАРЄ № 508 (1995), провадив перевірку виконання Україною обов’язків і зобов’язань перед РЄ відповідно до ст. 3 Статуту РЄ та Висновку № 190 (1995)³³. У 1999 р. ПАРЄ видала Резолюцію № 1179(1999) «Дотримання Україною зобов’язань». У цьому звітному документі окреслено успіхи України та питання, які потребують особливої уваги і суттєвого доопрацювання. За окреслений період 1995–1999 рр. Україна прийняла майже усі головні Конвенції РЄ: Європейську конвенцію з прав людини, Протоколи до неї № 1, 2, 4, 7, 11; Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; Рамкову конвенцію про захист національних меншин; Європейську хартію місцевого самоврядування. Також було прийнято Закон «Про вибори Президента України», Конституцію АРК³⁴.

³¹ Про Європейський Суд з прав людини. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/pro-radu-yevropi/european-court-human-rights>

³² Дір І., Палінчак М., Стебляк Д. Поняття та еволюція... С. 120–121.

³³ Моніторинг ПАРЄ Виконання Україною обов’язків та зобов’язань перед Радою Європи. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/monitoring-parye-vikonannya-ukrayinoyu-obovyazkiv-ta-zobovyazan-pered-radoyu-yevropi>

³⁴ Резолюція 1179 (1999) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Дотримання Україною зобов’язань». Страсбург, 27 січня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_595#Text

Водночас ПАРЕ була занепокоєна відсутністю «чіткого розподілу між судовою, законодавчою та виконавчою владами», повільним оновленням законодавчого процесу, законом про місцеве самоврядування, недостанім рівнем розвитку незалежності ЗМІ³⁵.

У наступні роки Україна за підтримки РЄ досягла значного прогресу у вдосконаленні законодавства³⁶. Зокрема, у сфері прав людини були прийняті такі законодавчі акти: Закон «Про судоустрій», прийнятий ВРУ 7 лютого 2002 р. (набув чинності 1 червня 2002 р.); остаточно прийнятий Цивільний кодекс ВРУ 16 січня 2003 р. (затверджений Президентом 3 березня 2003 р., вступить у силу у 2004; 15 травня 2003 р. ВР України ухвалила закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов та меншин»; у першому читанні розглянуто Цивільно процесуальний кодекс. Позитивними були й кроки України у реформуванні судової системи. В рамках системи судів загальної юрисдикції створено Апеляційний суд України, Вищий адміністративний суд України, Державну судову адміністрацію. Також Україна приєдналась до Протоколу № 13 Європейської конвенції з прав людини стосовно заборони смертної кари без жодних застережень (ратифіковано Законом № 318-IV (318-15) від 28 листопада 2002 р.); Протоколів № 1, 2 до Європейської конвенції про запобігання тортурам, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ратифіковано Законом № 2689-III (2689-14) від 13 вересня 2001 р.; набув чинності для України: 1 березня 2002 р.)^{37, 38, 39}.

Однак питання вдосконалення національного законодавства та здійснення реформ, згідно з висновком ПАРЕ, потребують суттєвого доопрацювання, насамперед необхідно швидше прийняти «головні закони, що ще залишаються важливими елементами зобов'язань України у сфері права, зокрема Цивільного

³⁵ Там само.

³⁶ Мелех Б. Співробітництво України з Радою Європи у сфері захисту прав людини на шляху до європейської інтеграції. *Демократичне врядування*. 2009. Вип. 3. С. 1.

³⁷ Резолюція 1346 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Виконання обов'язків та зобов'язань Україною». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_608#Text

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

процесуального кодексу та Кримінального процесуального кодексу; щодо Кримінального процесуального кодексу, то слід запровадити його відповідно до рекомендацій, які попередньо підготували експерти РЄ». Також РЄ наполягала на повному реформуванні Генеральної прокуратури у співпраці із відповідними органами РЄ. Водночас ПАРЕ наполягала, що «під час внесення змін до Конституції України мають бути сумлінно дотримані всі положення діючої Конституції». Отож, у підсумку РЄ ухвалила рішення «продовжити процедуру моніторингу щодо України у тісній співпраці з українською делегацією»⁴⁰.

Із 2005 р. РЄ готує стратегічний програмний документ – План дій РЄ для України задля підтримки України у виконанні зобов'язань як держави-члена РЄ. Ці програми спрямовані на реалізацію «невідкладних і середньострокових потреб» у галузі законодавства, його узгодження з європейськими стандартами тощо. За виконанням Планів здійснюється періодична перевірка з метою оцінки реалізації, звіт із виконання відбувається у Києві, на ньому присутні представники РЄ, різних гілок влади України. Періодично ці програмні документи та стан їх упровадження оцінює Група доповідачів із питань демократії КМРЄ у Страсбурзі⁴¹.

Перший такий План дій РЄ для України було затверджено у січні 2006 р. Його кінцевою метою було завершення виконання обов'язків та зобов'язань України перед РЄ, «досягнення відповідності політичній складовій Копенгагенських критеріїв щодо набуття членства в Європейському Союзі» та впровадження у життя положень Резолюцій РЄ за останні роки. Протягом наступних років Україна виконала понад половину завдань, які окреслені Планом заходів⁴². Важливим кроком для поглиблення співпраці також стало відкриття Офісу Представника Генерального секретаря РЄ із координації програм співробітництва⁴³.

⁴⁰ Мелех Б. Співробітництво України з Радою Європи... С. 2.

⁴¹ Плани дій Ради Європи для України. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/plani-dij-radi-yevropi-dlya-ukrayini>

⁴² Яковенко О. Виконання плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи. *Міністерство юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9443

⁴³ План дій Ради Європи для України 2008–2011. 25 червня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_929#Text

Партнерський діалог продовжувався, зокрема надалі головним напрямком роботи було поглиблення співробітництва з РЄ щодо виконання міжнародних зобов'язань Україною, імплементація Плану дій РЄ для України на 2008–2011 рр. Також протягом 2008 р. відбулись візити Генерального секретаря, Голови Конгресу місцевих і регіональних влад РЄ⁴⁴. КМРС 6 липня 2011 р. прийняв наступний План дій РЄ для України на 2011–2014 рр. Ключовими напрямками співпраці надалі залишалася допомога в адаптації українського законодавства, інституцій до європейських стандартів прав людини, верховенства демократії. Ці завдання мали бути втілені шляхом проведення вільних виборів, реформування судової влади у боротьбі з корупцією, посиленні свободи слова, соціальних гарантій⁴⁵. Також із метою покращення національного законодавства Україна підтримує сталу співпрацю з Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанська комісія). З часу приєднання України до Часткової Угоди про Європейську комісію у 1996 р. було ухвалено низку висновків щодо державного реформування, зокрема конституційного процесу України. Загалом, станом на 2014 р. Венеціанська комісія прийняла 150 висновків та експертних оцінок щодо законодавства України⁴⁶.

Політична криза 2013 р., спровокована рішенням влади призупинити підписання Угоди про асоціацію з ЄС, призвела до протестів Євромайдану, який переріс у Революцію Гідності. ПАРЄ 30 січня 2014 р. ухвалила Резолюцію № 1974 (2014), у якій висловила занепокоєння щодо кризи в Україні, особливо щодо спалахів насильства у грудні 2013 р. та січні 2014 р., прийняття ВРУ пакету т. зв. «антипротестних законів» 16 січня 2013 р. Адже «ці закони порушують принципи свободи висловлення думок, свободи зборів і проведення маніфестацій, а також свободи ЗМІ та свободи інформації, і посягають на право мати справедливий

⁴⁴ Співробітництво України з Радою Європи. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/arhiv/integratsiya-ukraini-do-es/spivrobotnytstvo-z-radou-es/chlenstvo-v-radi-evropy/spivrobotnytstvo/>

⁴⁵ Богачова Л. Вплив права Ради Європи на національну правову систему України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць / за ред. Ю. Барабаша. Харків: Право, 2014. Вип. 28. С. 62.

⁴⁶ Там само. С. 62–63.

судовий розгляд. У сукупності ці закони є недемократичними і репресивними і йдуть врозріз із зобов'язаннями України в рамках Європейської конвенції з прав людини і як держави-члена Ради Європи. Тому Асамблея вітає рішення Верховної Ради від 28 січня 2014 року скасувати антипротестні закони». Тому подальше скасування цих законів та відставка уряду, як наголошувала ПАРЄ, є головними кроками до вирішення політичної кризи в Україні⁴⁷.

Конгрес місцевих і регіональних рад РЄ здійснював нагляд за виконанням Україною зобов'язань відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування. У цьому контексті відбулися моніторингові візити в Україну. Наприклад, за результатами візитів у 2012–2013 рр. ухвалено Доповідь і Рекомендацію «Місцева та регіональна демократія в Україні». Документ вміщує аналіз стану та проблем місцевої та регіональної демократії в Україні, а також пропозиції щодо їх вирішення⁴⁸.

Збройна агресія РФ проти України у першій половині 2014 р. (окупація Кримського півострова, проросійські виступи на південному сході держави) викликала резонанс у світі та європейських партнерських організаціях зокрема. ПАРЄ 9 квітня 2014 р. прийняла Резолюцію № 1988 (2014) «Останні події в Україні: виклики функціонуванню демократичних інститутів» та висловила повну підтримку щодо легітимності нової влади в Україні. Водночас наголосила, що драматичні події у лютому 2014 р. та «безпрецедентна ескалація насилля була переважно результатом зростаючого за жорстокістю підходу влади, зокрема так званих антитерористичних заходів для придушення протестів Євромайдану силою, не зважаючи на всі поради, надані національними та міжнародними контакторами, зокрема Асамблеєю у її Резолюції 1974 (2014)»⁴⁹.

⁴⁷ Резолюція 1974 (2014) Парламентської асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інститутів в Україні». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1884_rez_1974.htm

⁴⁸ Україна і Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи...

⁴⁹ Резолюція 1988 (2014) Парламентської асамблеї Ради Європи «Останній розвиток подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів». URL: [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_\(2014\).htm](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_(2014).htm)

ПАРЄ ознайомилася із висновками консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин, який відвідав Україну 21–26 березня 2014 р. Тому стверджує, що «немає безпосередньої загрози для реалізації прав меншин в нинішній ситуації в Україні». Однак вона закликала владу проявити більше ініціативи у затвердженні заходів, «які могли б зміцнити єдність країни і утримуватися від будь-яких висловлювань або дій, які можуть розділити чи зруйнувати або стати інструментом підризу національної єдності країни. У цьому контексті Асамблея шкодує з приводу рішення Верховної Ради України про скасування Закону про засади державної мовної політики, навіть якщо це рішення ніколи не було прийнято або реалізовано».

Також у резолюції рішуче засуджено дії РФ, які порушують суверенітет та територіальну цілісність України, та т. зв. референдум 16 березня 2014 р. у Криму. ПАРЄ також «засуджує дозвіл парламенту Російської Федерації на використання військової сили в Україні, російську військову агресію і подальшу анексію Криму», які по-суті є порушенням міжнародного права, включно із Статутом ООН, Гельсінського заключного акту ОБСЄ та Статуту і базових принципів РЄ. Тому, зважаючи на погіршення безпеки у регіоні, з огляду на подальшу російську військову агресію проти України, ПАРЄ рекомендує, щоб країни-підписанти Будапештського меморандуму (США і Великобританія) та інші європейські держави «вивчили можливість реальних безпекових угод для забезпечення незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України»⁵⁰.

Наступним важливим заходом ПАРЄ, який засвідчив подальшу підтримку України, стала ухвалена 10 квітня 2014 р. Резолюція № 1990 (2014) «Перегляд по суті попередньо затверджених повноважень російської делегації». Оскарження повноважень російської сторони було здійснено через дії «Російської Федерації, які призвели до анексії Криму, і зокрема збройна окупація української території і загроза використання військової сили, визнання результатів незаконного, так званого референдуму і подальша анексія Російською Федерацією Криму, безумовно, є

⁵⁰ Там само.

серйозним порушенням міжнародного права». У підсумку делегація РФ до кінця сесії у 2014 р. була позбавлена права голосу в ПАРЄ та бути представленою в керівних органах, а також брати участь у місіях зі спостереження за виборами. Водночас ПАРЄ залишила за собою можливість «позбавити повноважень російську делегацію», якщо надалі відбудуватиметься деескалація ситуації, буде продовжена анексія Криму і вона не буде скасована до січня 2015 р.⁵¹.

Конгрес місцевих і регіональних рад РЄ також виступав із підтримкою України та її територіальної цілісності. Тому 25 березня 2014 р. ухвалено Декларацію Конгресу із засудженням 16 березня 2014 р. т. зв. референдуму в Криму, використання Росією озброєної сили для зміни кордонів.

Під час чергової сесії цього конгресу у жовтні 2014 р. тривали дебати «Сепаратистська напруга в Україні та сусідніх країнах». У підсумку більшістю голосів прийнято Декларацію із засудженням військового вторгнення Росії⁵².

КМРЄ 21 січня 2015 р. ухвалив новий План дій РЄ для України на 2015–2017 рр., також призначено спеціального представника для надання допомоги Голові ВРУ задля підтримки конституційної реформи. Також Уряду України надавалась консультативна допомога щодо проведення конституційної реформи, змін виборчого законодавства, децентралізації, протидії та запобіганню корупції, відмивання грошей⁵³.

ПАРЄ 27 січня 2015 р. ухвалила Резолюцію № 2028 (2015) «Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи». У документі висловлено занепокоєння щодо нестабільної ситуації в частині Донецької та Луганської областей тривалим порушенням Мінської угоди про припинення вогню, підписаної 5 вересня 2014 р. А також, вивчивши доповідь Комісара РЄ з прав людини після візиту до Криму у вересні 2014 р., ПАРЄ вислов-

⁵¹ Резолюція 1990 (2014) Парламентської асамблеї Ради Європи «Перегляд по суті попередньо затверджених повноважень російської делегації». URL: [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1924_rez_1990_\(2014\).htm](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1924_rez_1990_(2014).htm)

⁵² Україна і Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи...

⁵³ Українська призма: зовнішня політика 2015 / за ред. Г. Максак, Г. Шелест, Н. Коваль, М. Коваль. Київ, 2016. С. 83.

лювала жаль «з приводу погіршення стану з правами людини в Криму, зокрема, через залякування населення, переслідування та дискримінацію етнічного українського та кримськотатарського населення»⁵⁴.

ПАРЄ схвалює дії ВРУ, зокрема ухвалення 20 жовтня 2014 р. Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та пов'язаного з ним законодавства, яке здійснене у співпраці з Венеціанською комісією.

У зазначеній вище резолюції наголошено, що лише політичне рішення з повагою до «незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України та дотримання прав громадян України може призвести до поліпшення гуманітарної ситуації. Діалог є основною передумовою для мирного майбутнього України». Тому поряд із рекомендаціями, що стосуються забезпечення прав та свобод громадян, які змушені були покинути свій дім, ПАРЄ закликала усі сторони конфлікту виконувати положення щодо припинення вогню, передбачені Мінськими угодами, та утриматись від застосування сили щодо цивільних осіб та інфраструктури⁵⁵.

ПАРЄ ухвалила Резолюцію № 2034 від 28 січня 2015 р. «Оскарження незатверджених повноважень делегації Російської Федерації у Парламентській асамблеї Ради Європи по суті». У ній продовжено санкції проти РФ і додано нові обмеження, зокрема позбавлено права голосу в ПАРЄ, та заборонено мати представників в інших органах РЄ, брати участь у спостережливих місіях ПАРЄ за виборами⁵⁶. У наступній Резолюції № 2063 ПАРЄ чітко засуджувала дії російської сторони. Водночас у першому ж пункті задля «підтримки відкритого і конструктивного діалогу» ухвалила ратифікувати повноваження російської делегації із застереженням, що у разі, якщо не буде досягнуто прогресу щодо впровадження Мінських угод та раніше ухвалених ПАРЄ вимог, зокрема «виведення російських військових частин

⁵⁴ Резолюція 2028 (2015) Парламентської асамблеї Ради Європи «Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи». URL: [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028\(2015\).htm](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028(2015).htm)

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayina-v-parye>

з Східної України», то їх знову анулюють. ПАРЄ знову звернулася із закликом до керівництва РФ «повною мірою впроваджувати Мінські угоди і пакет заходів щодо імплементації цієї угоди, в якій вона є стороною, і використовувати свій вплив на нелегальні військові проросійські угруповання, щоб вони зробили те ж саме»; «негайно скасувати рішення про незаконну анексію Криму; вивести всі війська з української території»; звільнити всіх полонених, зокрема цивільних осіб, насамперед полонених, що утримуються у РФ⁵⁷.

Проте в останньому пункті документа ПАРЄ наголосила, що «на знак своєї прихильності до відкритого і конструктивного діалогу з російською делегацією, Асамблея, зазначаючи при цьому існування діючих санкцій, вирішує не анулювати, на цей час, вже затверджені повноваження російської делегації»⁵⁸.

Наступна резолюція ПАРЄ № 2067 (2015) та Рекомендація № 2076 (2015) знову констатували факт збройної агресії РФ проти України. Сформульовані звернення до російської влади із вимогою звільнення ув'язнених, яких незаконно захоплено на території України, надання їхнім сім'ям інформації щодо їх подальшої долі, місця перебування. Також у документі є вимога про негайний доступ до території окупованого Криму місцям з прав людини, щоб провести ефективне розслідування щодо «осіб, винних у випадках викрадення, насильницьких зникнень, тортур і політично мотивованих вбивств українських активістів та членів кримськотатарської громади»⁵⁹.

Питання дотримання прав людини, зокрема в зоні проведення бойових дій, вивчав комісар РЄ з прав людини Ніл Муйжнієкс протягом 29 червня – 3 липня 2015 р. Також упродовж 2015 р. МЗС України брало участь у засіданнях РЄ. Під час засідання КМРЄ 8 жовтня 2015 р. українська сторона порушила питання незаконної анексії АРК, систематичного нехтування окупацій-

⁵⁷ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

⁵⁸ Резолюція 2063 (2015) Парламентської асамблеї Ради Європи «Розгляд скасування раніше затверджених повноважень делегації Російської Федерації (відповідно пункту 16 Резолюції 2034 (2015))». URL: [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2127_rez_2063_\(2015\).htm](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2127_rez_2063_(2015).htm)

⁵⁹ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

ною владою правами людини. Українське представництво закликала посилити дипломатичний тиск на Росію як державу-окупанта⁶⁰.

Політичний інтерес до двостороннього діалогу України та РЄ простежувався у представників усіх парламентських фракцій. Важливою також була одностайна позиція української делегації на вересневій сесії ПАРЄ 2016 р. щодо можливості відмови в роботі структури, якщо до її складу увійде делегація РФ⁶¹.

Важливим кроком ПАРЄ стало ухвалення Резолюції № 2112 (2016) та Рекомендації № 2090 (2016) «Стурбованість гуманітарною ситуацією стосовно осіб, полонених під час війни в Україні» 21 квітня 2016 р. У документі РЄ висловила глибоке занепокоєння долею громадян України, які потрапили в полон внаслідок анексії Криму та російської агресії на Донбасі, особливо після повідомлень про нелюдське поводження із затриманими, їх вбивства проросійськими бойовиками та окупаційною владою Криму. Окрім того, в документі наголошено, що проросійські бойовики на Сході України та окупаційна влада Криму застосовують російське законодавство про боротьбу з екстремізмом та тероризмом, щоб переслідувати українських і кримськотатарських діячів. Також ПАРЄ засудила спробу ліквідувати представницький орган кримських татар – Меджліс (окупаційна адміністрація засудила його діяльність як екстремістську).

ПАРЄ 12 жовтня 2016 р. ухвалила дві важливі Резолюції – № 2132 (2016) «Політичні наслідки російської агресії в Україні» та № 2133 (2016) «Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, непідконтрольних українській владі». У першій ухвалі окреслено наслідки російської агресії, зокрема «порушення суверенітету та територіальної цілісності», як наслідок «з середини квітня 2014 року, більше 9 300 людей було вбито, більше 21 500 людей отримало поранення та майже півтора мільйони людей покинули свої

⁶⁰ Українська призма: зовнішня політика 2015. С. 83–84.

⁶¹ Українська призма: зовнішня політика 2016. Аналітичне дослідження / редкол.: Г. Максак, Г. Шелест, Н. Бурейко, М. Коваль, Н. Коваль. Київ, 2017. С. 168.

домівки внаслідок конфлікту»⁶². ПАРЄ засудила незаконні вибори до Думи 18 вересня 2016 р. на території окупованого Криму, тому включення цієї суверенної території України до виборчих російських округів та створення 4 одномандатних округів – «порушення норм міжнародного права та статуту Ради Європи (ЕТ8 N0. 1)». У заключних параграфах ПАРЄ знову закликала владу Росії вивести війська з української території та припинити підтримувати сепаратистів, а також «всі сторони виконати, відповідально та сумлінно, зобов'язання взяті на себе в рамках Мінських угод та Комплексу заходів з їх виконання, почавши з дотримання режиму повного припинення вогню»⁶³.

Постанова ПАРЄ № 2 133 (2016) містила формулювання, що «Російська Федерація, яка де факто здійснює контроль над цими територіями, несе відповідальність за захист їхнього населення. Росія, таким чином, повинна гарантувати дотримання прав людини всім жителям Криму та “ДНР” і “ЛНР”. Стосовно Криму, російська військова присутність та ефективний контроль були офіційно визнані російською владою»⁶⁴. Ця ухвала стала першим міжнародним документом, який по-суті визнав РФ стороною конфлікту, яка отримала окреслення «ефективний контроль» (над окупованими територіями)⁶⁵.

В аналізованій резолюції також схвалено діяльність Спільної групи з розслідування та її доповідь від 28 вересня 2016 р. щодо кримінального дослідження стосовно збитого над територією України у 2014 р. літака МН 17 (Malaysia Airlines). ПАРЄ взяла до уваги висновки експертної групи, які вказували на те, що літак МН 17 був збитий ракетною системою «Бук» (завезена з РФ та опісля повернута назад) з «території, яка контролюється проросійськими бойовиками»⁶⁶.

⁶² Резолюція 2132 (2016) Парламентської асамблеї Ради Європи «Політичні наслідки російської агресії в Україні». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2343_rez_2132.htm

⁶³ Там само.

⁶⁴ Резолюція 2133 (2016) Парламентської асамблеї Ради Європи «Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях...

⁶⁵ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

⁶⁶ Резолюція 2133 (2016) Парламентської асамблеї Ради Європи «Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях...

У 2017 р. Співробітництво України з РЄ надалі продовжувалось, як і в попередні роки, українське представництво консолідовано виступало щодо захисту інтересів на сесіях ПАРЕ. Перелік інституцій (Міністерство юстиції, Комітет ВРУ з прав людини, нацменшин та міжнаціональних відносин, Генеральна прокуратура України, регіональні органи місцевого самоврядування), залучених до роботи з РЄ, залишився на рівні 2016 р. Однак у контексті впровадження Закону України «Про освіту» Міністерство освіти та науки України розпочало співпрацювати у 2017 р. із РЄ, водночас МЗС України надалі було головним органом, який широко залучений до розробки відповідних проєктів резолюцій української сторони в ПАРЕ⁶⁷.

ПАРЕ 25 січня 2017 р. ухвалила Резолюцію № 2145 (2017) «Функціонування демократичних інститутів в Україні». Окрім того, сформулювала позитивну оцінку Україні в контексті процесу впровадження програми реформ, які були сформульовані українцями під час Революції Гідності⁶⁸. У зазначеній вище резолюції висловлено розуміння, що «ці реформи проводяться в складних умовах з огляду на російську агресію на сході України та незаконну анексію Криму». Водночас зауважено позитивний прогрес у проведенні цих демократичних змін та надано високу оцінку співпраці з Венеціанською комісією та Конгресом місцевих і регіональних влад «щодо підготовки проєкту у частині децентралізації на основі Європейської хартії місцевого самоврядування та інших відповідних стандартів Ради Європи». Водночас ПАРЕ у документі наголосила на необхідності продовження боротьби з корупцією та реформування виборчої системи, завершення підготовки до запровадження ВРУ Стамбульської конвенції⁶⁹.

⁶⁷ Українська призма: зовнішня політика 2017. Аналітичне дослідження / редкол.: Г. Максак, Г. Шелест, Н. Бурейко, М. Коваль, Н. Коваль. Київ, 2018. С. 179.

⁶⁸ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

⁶⁹ Коментар МЗС України щодо резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інститутів в Україні». Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/54051-komentar-mzs-ukrajini-shhodo-rezolyuciji-parlamentsykoji-asambleji-radijevropi-funkcionuvannya-demokratichnih-institutiv-v-ukrajini>

Активність української делегації на весняній сесії ПАРЕ 2017 р. дала змогу порушити питання відставки Президента ПАРЕ через невідповідність його дій етичним стандартам інституції. Хоча роль українського представництва не була головною у питанні відставки Президента ПАРЕ Педро Аграмунта, однак саме винесення на розгляд цієї інституції порушення ним етики дотримання прав людини через візит до Сирії з російською делегацією слугував поштовхом до серйозніших процесів реформування ПАРЕ, а також відставки Педро Аграмунта⁷⁰.

Венеціанська комісія РЄ 8 грудня 2017 р. підготувала експертний висновок щодо Закону України «Про освіту». Головним підсумком документу є те, що цей закон «не містить однозначно негативного тлумачення положень ст. 7», проте у висновках були вміщені рекомендації «щодо використання повною мірою гнучкості, передбаченої п. 4 ст. 7, при ухваленні імплементаційного законодавства з метою забезпечення достатнього рівня викладання різними мовами ЄС для відповідних меншин»⁷¹.

Наступного 2018 р. взаємодія із РЄ була на високому рівні. Надалі відбувалася співпраця з РЄ згідно з Планом дій РЄ в Україні на 2018–2021 рр. Найбільш тісно взаємодіяли з РЄ Мінрегіонбуд та Нацрада з питань телебачення і радіомовлення; а також Вища кваліфікаційна комісія суддів та нового Верховного суду, зокрема в справі судової реформи. Не менш ефективною була співпраця між Постійним представництвом України при РЄ, яке очолював Дмитро Кулеба, та Постійною делегацією ВРУ в ПАРЕ⁷².

Доцільно відзначити, що, за наполяганням України, вперше у Плані дій на 2018–2021 рр. було зазначено, що цей документ має сприяти підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Також РЄ у зазначеному документі продовжила надавати підтримку у «реформуванні системи судоустрою, правоохоронних органів, виконання рішень судів, а також у сфері децентралізації

⁷⁰ Українська призма: зовнішня політика 2017. Аналітичне дослідження... С. 179.

⁷¹ Там само.

⁷² Українська призма: зовнішня політика 2018. Аналітичне дослідження / редкол.: Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест. Київ, 2019. С. 197.

та боротьби з корупцією, захисту прав внутрішньо переміщених осіб та питання безпеки журналістів»⁷³.

У січні 2018 р. ПАРЄ ухвалила Резолюцію № 2198 (2018) та Рекомендацію № 2119 (2018) «Гуманітарні наслідки війни в Україні». У цих ухвалах звернено увагу на складну гуманітарну ситуацію в країні, зокрема «4 мільйони людей потребують гуманітарної допомоги. Більше ніж 10 тисяч осіб загинуло під час збройного конфлікту. Кількість поранених під час війни осіб перевищує 24 тисячі. Окрім того, понад 1,6 мільйона осіб є внутрішньо переміщеними особами». Тому ПАРЄ вкотре закликала всіх держав-членів інституції налагодити політичну співпрацю, щоб вирішити конфлікт⁷⁴.

Одним із найважливіших частин документу є пункт, у якому зауважено, що політика Росії є прямим порушенням ст. 49 Женевської конвенції про заборону «здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні». Документ містить заклик до російської влади, що їй слід дотримуватися зобов'язань та норм міжнародного права, водночас потрібно забезпечити дотримання прав людини та безпеки всіх осіб, що проживають у Криму. Із посиланням на заперечення Міжнародного суду у своїх тимчасових заходах у справі «Україна проти Росії» (від 19 квітня 2017 р.) також міститься звернення щодо заборони Меджлісу кримських татар⁷⁵.

ПАРЄ 28 червня 2018 р. ухвалила Резолюцію № 2231 (2018) «Українські громадяни, утримувані Російською Федерацією як політичні в'язні», у якій висловила занепокоєння щодо незаконного утримання українських громадян.

Росія провадила фінансовий шантаж РС, тому Україна 4 вересня 2018 р. зробила добровільний внесок у розмірі 400 тис. дол.

⁷³ Українська призма: зовнішня політика 2018... С. 197.

⁷⁴ Резолюція 2198 (2018) Парламентської асамблеї Ради Європи «Гуманітарні наслідки війни в Україні». URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://tm.coe.int/-2198-2018-/1680785d74

⁷⁵ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

Також слід відзначити, що в кінці листопада 2018 р. КМРЄ висловив підтримку Україні опісля акту російської агресії в Керченській протоці⁷⁶.

У 2019 р. зберігся комплексний підхід до взаємин із РЄ. Надалі з української сторони найбільше зацікавлення взаємодії проявляють місцеві та центральні органи влади, неурядові організації. Також слід зауважити, що План дій частково був узгодженим із досягненням умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Варто зауважити, що хоча співпраця між Україною та ПАРЄ продовжувалася, але відносини були напруженими через повернення російської делегації до роботи в РЄ⁷⁷.

На початку року ПАРЄ ухвалила Резолюцію № 2 259 (2019) «Ескалація напруженості довкола Азовського моря і Керченської протоки та загрози європейській безпеці». В ухвалі сформульовано вимоги про негайне звільнення українських військових моряків, забезпечення вільного проходу через Азовське море та Керченську протоку (згідно з україно-російським договором про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки 2003 р.), а також наполягання на використанні міжнародних дипломатичних можливостей задля вирішення конфлікту. Цей документ є важливим у контексті оцінки європейськими політичними діячами агресії Росії проти України, адже в аналізованій резолюції є покликання на Женевську конвенцію⁷⁸.

ПАРЄ 10 квітня 2019 р. прийняла Резолюцію про виклики перед ПАРЄ із низкою правок, які не дозволяли повернутися Росії без виконання попередніх зобов'язань⁷⁹. Однак 24 червня 2019 р. ухвалено нову Постанову № 2287 (2019) «Посилення процесу прийняття рішень Парламентською асамблеєю щодо повноважень та голосування». У пункті 7 ухвали прописані винятки, які дозволяють «відступити» від Статуту РЄ і Правил Процедури ПАРЄ та надати дозвіл «державам, що наразі не представлені делегаціями в Асамблеї» (фактично лише РФ) подати на затвер-

⁷⁶ Українська призма: зовнішня політика 2018... С. 199.

⁷⁷ Українська призма: зовнішня політика 2019. Аналітичне дослідження / редкол.: Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест. Київ, 2020. С. 300.

⁷⁸ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

⁷⁹ Українська призма: зовнішня політика 2019... С. 301.

дження повноваження на червневій частині сесії 2019 р., хоча до цього делегації готували подання напередодні початку сесійного року в січні. У 10-му пункті зауважено, що залишається «можливість оскаржувати повноваження національних делегацій, вивід з-під дії процедури оскарження ключових прав – право членів голосувати, виступати та бути представленими в Асамблеї та її органах». По-суті Резолюція № 2287 (2019) головно ослабила механізм санкцій раніше прийнятих у ПАРЄ та задовільнила вимоги РФ, створивши умови для поновлення діяльності російської делегації у ПАРЄ. Наступна Резолюція № 2292 (2019) «Оскарження за субстантивними підставами ще нератифікованих повноважень парламентської делегації Російської Федерації» лише підтвердила повноваження росіян у ПАРЄ⁸⁰.

У відповідь на повернення Росії до ПАРЄ створено неформальну групу із національних делегацій Литви, Латвії, Естонії, Грузії та України – «Балтік плюс». У листопаді 2019 р. відбулася зустріч групи «Балтік плюс» у Києві, де обговорено спільний план дій щодо повернення довіри до РЄ та ПАРЄ, а також передбачалось кількісне розширення членів групи, подальше обговорення правових механізмів впливу на ПАРЄ⁸¹.

У 2020 р. взаємодія України та РЄ продовжувалася, однак помітним було суттєве політичне напруження у відносинах, з огляду на повноцінне повернення Росії до роботи у ПАРЄ. На фоні цього у Києві тривала навіть дискусія щодо подальшої участі української делегації у засіданнях ПАРЄ. Однак Україна продовжила брати участь у засіданнях та зміцнила партнерські відносини у межах неформальної групи-партнерів «Балтік плюс».

Співпраця з РЄ, як і у попередні роки, головно відбувалася на рівні профільних підрозділів міністерств та інституцій: МЗС, Мін'юст, Верховний Суд, Генеральна прокуратура, Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ, Мінреінтеграції, Мінрегіону. Покращилася взаємодія із Мінсоцполітики, МОН, Уповноваженим ВРУ з прав людини, Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики щодо впровадження проєктів, пов'язаних із

⁸⁰ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

⁸¹ Українська призма: зовнішня політика 2019... С. 301.

соціальними правами людини. Також співпраця продовжувалася із напрямками загальноєвропейської боротьби з відмиванням коштів (Держфінмоніторинг) та боротьби з кіберзлочинністю (СБУ, МВС)⁸².

Варто також зауважити, що стратегічне партнерство України та РЄ базувалось насамперед на Плані дій РЄ для України у 2018–2021 рр. Цей документ неодноразово демонстрував свою ефективність, тому у липні 2020 р. КМРЕ прийняв рішення продовжити термін його дії до кінця 2022 р. «зادля забезпечення досягнення усіх визначених у цьому документі цілей»⁸³.

У кінці січня 2020 р. ПАРЕ у відповідь на оскарження повноважень Росії прийняла Резолюцію № 2320 (2020) «Оскарження незатверджених повноважень делегації Російської Федерації у Парламентській асамблеї Ради Європи по суті». Після голосування повноваження російської сторони для діяльності у ПАРЕ були знову затверджені в повному обсязі. Однак невеликими поступками для України стали прийняті правки, а саме: «№ 13 (щодо виконання РФ рекомендацій, що містяться в резолюціях 1990 (2014), 2034 (2015) та 2063 (2015) та № 19 (із зазначенням незмінної позиції ПАРЕ щодо Криму, як території, незаконно анексованої РФ)». Ухвала також містила заклики до Росії щодо виконання Мінських домовленостей, наголошено, що РФ – сторона цих домовленостей. Цей параграф викликав чималі дебати, однак, не зважаючи на супротив російської делегації, його було додано до основної частини документа⁸⁴.

Завдяки позиції української сторони вдалось уникнути блокування на рівні Бюро і постійного комітету ПАРЕ ініціативи України «щодо підготовки звіту щодо ситуації збройної агресії та шкоди для навколишнього середовища». Також Єлизавета Ясько (голова постійної делегації ВРУ у ПАРЕ) ініціювала декларацію щодо подій у Білорусі (після узгодження з групою

⁸² Українська призма: зовнішня політика 2020. Аналітичне дослідження / редкол.: Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест. Київ, 2021. С. 255–256.

⁸³ Там само. С. 256.

⁸⁴ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

«Балтік плюс»), яку також підтримали і підписали голови делегацій Естонії, Латвії, Литви та Великої Британії⁸⁵.

У другій половині 2020 р. активізувалася співпраця із Венеціанською комісією, яка допомагала у підготовці змін до законодавства «про судоустрій, законопроекту про референдум, а також кризи навколо Конституційного Суду України»⁸⁶.

У 2021 р. динаміка взаємовідносин України з РЄ дещо покращилася у контексті налагодження діалогу. Також, як і в попередні роки, сталою була співпраця Мін'юсту, Верховного Суду, Генеральної прокуратури, Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, МЗС, Мінреінтеграції та Мінрегіону, головню щодо питання реформи судової системи, правового захисту внутрішньо переміщених осіб, порушення прав громадян на тимчасово окупованих територіях, протидії корупції, зміцнення демократії⁸⁷.

У квітні 2021 р. Україна разом із групою «Балтік плюс» підписала політичну Заяву щодо засудження військової ескалації і провокацій з боку Росії біля кордонів України. Надалі українська сторона ініціювала оскарження повноваження Росії в ПАРЕ (з огляду на порушення РФ прав людини в окупованому Криму та арешт Олексія Навального), однак ці спроби були безрезультатними. Також відбулася зустріч українського представництва в ПАРЕ з Комісаром РЄ – Дунею Міятович щодо питання дотримання прав людини в окупованому Росією Криму⁸⁸.

ПАРЕ 23 червня 2021 р. ухвалила Резолюцію № 2387 (2021) «Порушення прав людини, вчинені проти кримських татар у Криму». Згадувана інституція засудила окупацію АРК та вкотре підтвердила своє невизнання анексії Кримського півострова. У тексті постанови ПАРЕ засудила спроби РФ узаконити анексію Криму, висловила занепокоєння щодо порушення прав людини, найперше кримських татар⁸⁹.

⁸⁵ Українська призма: зовнішня політика 2020... С. 257.

⁸⁶ Там само. С. 259.

⁸⁷ Українська призма: Зовнішня політика 2021. Аналітичне дослідження / редкол.: Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест. Київ, 2022. С. 257.

⁸⁸ Українська призма: Зовнішня політика 2021. Аналітичне дослідження... С. 259.

⁸⁹ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

Генеральна секретар РЄ Марія Пейчинович-Бурич у серпні 2021 р. відвідала Київ задля участі у саміті Кримської платформи. У липні вона взяла участь у Конференції з питань реформ в Україні у Вільнюсі, де також провела зустріч із міністром закордонних справ Д. Кулебою. Наступний візит М. Пейчинович-Бурич до України у листопаді 2021 р. та численні зустрічі із вищими посадовими особами засвідчили зростання взаємного політичного інтересу України та РЄ⁹⁰.

Із початком збройної агресії РФ та окупації Кримського півострова Україна подає міждержавні скарги на Росію⁹¹. Станом на 2023 р. у проваджені ЄСПЛ у Страсбурзі було 6 міждержавних скарг проти РФ⁹². Від кінця лютого 2014 р. Україна на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 33) подала до ЄСПЛ Першу міждержавну заяву проти РФ «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявою № 20958/14 (щодо порушень прав людини на тимчасово окупованій території АРК). Головною метою звернення було доведення того факту, що РФ здійснює ефективний контроль над частиною української території, намагання захистити порушені права людини на тимчасово окупованій території Криму⁹³. Зважаючи на подальшу збройну агресію РФ, у червні 2014 р. Україна доповнила звернення міждержавної справи за № 20958/14, додавши заяву про порушення РФ прав людини на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей, починаючи від квітня 2014 р. Зокрема, справа № 43800/14, у якій йдеться про «викрадення 12 червня, 26 липня та 08 серпня 2014 року представниками так званих “ДНР” та “ЛНР” дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дорослих осіб, які їх супроводжували, та спроб їх незаконного переміщення або фактичного пере-

⁹⁰ Українська призма: Зовнішня політика 2021. Аналітичне дослідження... С. 259–260.

⁹¹ Україна та Європейський суд з прав людини. *Постійне представництво України при Раді Європи*. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinata-yeuropejskij-sud-z-prav-lyudini>

⁹² Повний список судових інстанцій. Справи. Юридичне протистояння з Російською Федерацією. URL: <https://lawfare.gov.ua/cases>

⁹³ Україна проти Росії (щодо Криму). Заява № 20958/14. URL: <https://lawfare.gov.ua/cases/ukraine-vs-russia-crimea>

міщення на територію Росії»⁹⁴. Чергове доповнення до цієї заяви українська сторона зробила у листопаді 2014 р.⁹⁵

У 2016 р. Україна подала ще одну міждержавну справу у ЄСПЛ (№ 8019/16). Подання «стосується звинувачень України в системності (“адміністративна практика”) триваючих порушень Росією статей Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) в контексті конфлікту на сході України, починаючи з весни 2014 року»⁹⁶. У 2017 р. надано коментарі щодо справи України «Україна проти Росії» № 8019/16 щодо порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Україна надала велику кількість матеріалів, щоб довести свою позицію, зокрема: детальну хронологічну реконструкцію російської агресії з відповідними доказами у східних регіонах України; матеріали, які демонструють ключову роль Росії в організації проросійських мітингів у східних областях країни; докази, які засвідчують нарощування військової сили та перекидання їх на територію України; свідчення очевидців про російську агресію, дані про забезпечення та підтримку РФ діяльності незаконних збройних формувань ДНР/ЛНР⁹⁷. Дозвіл на усні слухання цієї справи ЄСПЛ надав у 2018 р. Тому наступного року Україна підготувала письмову позицію у цьому зверненні за № 8019/16. Головними постулатами української сторони були такі пункти: «РФ несе відповідальність за порушення прав людини, вчинені військовими підрозділами РФ та підконтрольних їй “ДНР/ЛНР”, оскільки такі порушення підпадають під екстра-територіальну юрисдикцію Росії». Водночас Росія «здійснює ефективний контроль над тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей безпосередньо та через підпорядковані їй “ДНР/ЛНР”». Останні існу-

⁹⁴ Україна проти Росії (II). Заява № 43800/14. URL: <https://lawfare.gov.ua/cases/ukraine-v-russia-ii>

⁹⁵ Україна проти Росії (щодо Криму). Заява № 20958/14...

⁹⁶ «Україна та Нідерланди проти Росії»: огляд рішення від юристів УГСПЛ. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/ukraina-ta-niderlandy-proty-rosii-ohliad-rishennia-vid-iurystiv-uhspl/>

⁹⁷ Україна та Нідерланди проти Росії (Заяви № 8019/16, 43800/14 та 28525/20). 2017. URL: <https://lawfare.gov.ua/cases/ukraine-and-netherlands-v-russia>

ють винятково «завдяки політичній, військовій та фінансовій підтримці» Росії⁹⁸.

У січні 2019 р. Україна підготувала проти РФ заяву № 55855/18 щодо порушення прав захоплених українських військовослужбовців ВМС ЗСУ. А 25 листопада 2018 р. на 24 українських військовослужбовців ВМС ЗСУ був здійснений напад на кораблях «Нікополь», «Бердянськ», «Яни Капу» у районі Керченської протоки; їх незаконно затримали та притягали до кримінальної відповідальності. Лише 7 вересня 2019 р. у межах обміну «утримуваними особами з РФ в Україну повернулися 24 військовополонених моряка»⁹⁹.

Велика палата ЄСПЛ 27 листопада 2020 р. об'єднала справи: «Україна проти Росії (щодо Східної України)», «Україна проти Росії (II)» та «Нідерланди проти Росії». Відтепер об'єднана справа буде називатися «Україна та Нідерланди проти Росії» (заяви № 8019/16, 43800/14 та 28525/20)¹⁰⁰. ЄСПЛ 25 листопада 2021 р. повідомив, що усні слухання щодо цієї заяви, які мали відбутися 24 листопада 2021 р., будуть перенесені на 26 січня 2022 р.¹⁰¹.

У 2022 р. рівень співпраці України з РЄ залишався на високому рівні, однак, з огляду на повномасштабне вторгнення РФ, спільна діяльність базувалася здебільшого на рівні народних депутатів. Адже Київ був зацікавлений насамперед у залученні більшої підтримки у боротьбі з російським агресором¹⁰². РЄ 26 січня 2022 р. ухвалила Резолюцію № 2422 (2022) «Оскарження незатверджених повноважень делегації Російської Федерації у Парламентській асамблеї Ради Європи по суті». Доцільно зауважити, що хоча повноваження Росії були затверджені в повному обсязі для роботи на сесії ПАРЄ 2022 р., однак у документі є положення щодо виконання РФ рекомендацій, які містяться в

⁹⁸ Україна та Нідерланди проти Росії...

⁹⁹ Україна проти Росії (VIII) (Заява № 55855/18). URL: <https://lawfare.gov.ua/cases/ukraine-v-russia-viii>

¹⁰⁰ Україна та Нідерланди проти Росії (Заяви № 8019/16, 43800/14 та 28525/20). 2020. URL: <https://lawfare.gov.ua/cases/ukraine-and-netherlands-v-russia>

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження / редкол.: Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест. Київ, 2023 С. 245.

«Резолюціях 1633 (2008), 1647 (2009), 1683 (2009), 1990 (2014), 2034 (2015), 2063 (2015), 2132 (2016), 2292 (2019), 2320 (2020), 2363 (2021), 2375 (2021), 2423 (2022) та 2297 (2019), а також заклик негайно відвести свої війська з українських кордонів та зупинити військову ескалацію»¹⁰³.

У практичній площині відбулася низка заходів на рівні українських міністерств різного профілю задля промоції українських інтересів у напрямку взаємодії з РЄ. Зокрема, «зустріч заступника Міністра молоді та спорту з питань європейської інтеграції А. Чеснокова з керівником департаменту спорту РЄ С. Квасни (12.05), візит Першого віцепікера ВРУ О. Корнієнка до Франції для участі у засіданнях Комітету міністрів РЄ та зустрічі з Генеральним секретарем Ради Європи М. Пейчинович-Бурич (7.11)»¹⁰⁴.

Підтримку та солідарність із Україною висловлює також Конгрес місцевих і регіональних рад, ухвалюючи низку заяв із засудженням російської агресії проти України. Щодо практичних кроків, то під час 42-ї сесії цього конгресу ухвалено Декларацію «Війна російської федерації проти України», у якій засуджується ця війна та висловлюється підтримка України. Під патронатом вказаного конгресу також створено онлайн-платформу «Cities4Cities» для кращої координації необхідної допомоги, зокрема гуманітарної¹⁰⁵.

Українська делегація докладала чимало зусиль, щоб актуалізувати процес притягнення Росії до відповідальності за вчинені воєнні злочини та злочини геноциду в Україні, а також посилити антиросійські позиції в ПАРЕ. У підсумку українська делегація зуміла внести на розгляд ПАРЕ важливі рішення.

ПАРЕ 15 березня 2022 р. ухвалила Висновок 300 (2022) «Наслідки агресії російської федерації проти України». У документі згадувана інституція підтримала продовження процедури виключення РФ із РЄ згідно зі ст. 8 Статуту РЄ. Враховуючи дії Росії, які суперечать Статуту члена РЄ, та невиконання своїх

¹⁰³ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹⁰⁴ Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження... С. 246.

¹⁰⁵ Україна і Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи...

обов'язків перед РЄ, ПАРЕ пропонувала КМРЕ «закликати Росію негайно вийти з Ради Європи, а у разі її не виходу, прийняти рішення про припинення членства РФ в Організації»¹⁰⁶.

Упродовж 27–28 квітня 2022 р. тривала друга частина сесії ПАРЕ, під час якої ухвалено дві Резолюції (2433 (2022) та 2436 (2022)) і Рекомендації (2228 (2022) та 2231 (2022)): «Наслідки продовження агресії російської федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи» та «Агресія російської федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини». У документах задекларовано збільшення підтримки України з боку членів РЄ, припинення поставок зброї та комплектуючих до них для російської військової промисловості. Також висловлено підтримку «людям, які тікають з України через триваючу агресію РФ, шляхом, зокрема, використання ресурсів, наданих через Інструмент технічної підтримки Європейського Союзу, для створення програм допомоги». Водночас задокументовано було й надання підтримки прокурору МКС для розслідування злочинів РФ (військових, проти людяності та можливо геноциду) і створення посади Спеціального представника КМРЕ з питань наслідків агресії РФ проти України. Також було прийнято рішення про утворення «міжнародного кримінального трибуналу зі штаб-квартирою у Страсбурзі, шляхом укладення багатостороннього міждержавного договору під егідою ООН, за підтримки РЄ, ЄС та інших міжнародних організацій, для розслідування та покарання за злочин агресії, скоєний політичним і військовим керівництвом РФ». Передбачалося, що згідно з прийнятими документами, активи громадян Росії, на яких накладено санкції після їх остаточної конфіскації, будуть використані для «відшкодування будь-якої шкоди Україні та її громадянам внаслідок агресії»¹⁰⁷.

ПАРЕ 22 червня 2022 р. прийняла Резолюцію № 2448 (2022) «Гуманітарні наслідки та внутрішня і зовнішня міграція у зв'язку з агресією російської федерації проти України», у якій закликала держави-члени РЄ посилити процес надання гуманітарної

¹⁰⁶ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹⁰⁷ Там само.

допомоги Україні, зауважила про необхідність напрацювання мережі неурядових організацій (із спеціалістів архітекторів та інженерів), які могли б надати підтримку своїм українським колегам. Також у документі наголошено на необхідності підтримки та забезпечення державами-членами РЄ прав і потреб осіб із України, які перебувають на території їхніх країн¹⁰⁸.

З огляду на повномасштабну війну Росії проти України, КМУ підготував звернення до ЄСПЛ, розгляд якого відбувся на початку березня 2022 р. Клопотання Уряду України від 23 червня 2022 р. «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 стосувалося порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ. Відтак останній надав РФ спершу тимчасові вказівки утриматись від військових атак на цивільне населення й цивільні об'єкти¹⁰⁹.

У квітні 2022 р. перелік цих вказівок було розширено, зокрема вміщено вказівку до уряду РФ надати можливість евакуюватися цивільному населенню, отримати доступ до медичної допомоги та речей першої необхідності. Нову міждержавну заяву проти Росії та вчинення низки найважчих порушень Конвенції прав людини Україна ухвалила у травні 2022 р.

Доповненням до згадуваної заяви стала велика кількість термінових вимог, поданих українською стороною 22 серпня 2022 р. «у порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ щодо забезпечення права на життя та заборону катування, гарантованих статтями 2 та 3 Конвенції, стосовно українських захисників “Азовсталі”, які ... потрапили до полону російських окупантів». ЄСПЛ 23 серпня 2023 р. у терміновому порядку розглянув звернення України та зауважив, що у справі «Олійниченко проти Росії та України» Суд надав Росії «термінові вказівки щодо негайного забезпечення закріплених Конвенцією прав, включаючи право на медичну допомогу, що охоплює будь-які запити від імені українських військовополонених, у яких надано достатньо дока-

¹⁰⁸ Там само.

¹⁰⁹ Маргарита Сокоренко: Десятий міждержавний позов проти росії в ЄСПЛ – справа про правду та справедливість. 500 днів повномасштабної війни. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/marharyta-sokorenko-desiatyi-mizhderzhavnyi-pozov-proti-rosii-v-iespl-sprava-pro-pravduta-spravedlyvist-500-dniv-povnomasshtabnoi-viiny>

зів щодо серйозного і неминучого ризику завдання непоправної шкоди їхній фізичній цілісності».

Також Україна подала доповнення до міждержавної заяви «Україна проти Росії (X)» про порушення Росією прав людини в ході повномасштабної агресії. Водночас, зважаючи на ситуацію із російським вторгненням, продовжила збір доказів щодо порушення прав людини¹¹⁰. Задля підтримки верховенства права Мін'юст порушував питання щодо підтримки іншими державами-членами РЄ міждержавної заяви України № 11055/22 проти РФ, зокрема залучення до неї третіх сторін. Варто зауважити, що станом на 21.02.2023 р. до вищезазначеної міждержавної справи України проти Росії виявили намір приєднатися 26 країн та 1 неурядова організація¹¹¹.

ПАРЄ 23 червня 2022 р. прийняла Резолюцію № 2452 (2022) «Забезпечення відповідальності за збиття літака рейсу МН 17». У тексті стверджено, що «найпереконливішим сценарієм збиття літака рейсу МН 17» є той, за яким літак збила російська ракета «Бук», надана військовим підрозділам, контрольованим РФ. ПАРЄ також закликала ЄСПЛ розглянути питання про «надання пріоритету заявам найближчих родичів жертв аварії»¹¹².

Наступним важливим ухваленим документом ПАРЄ стала Резолюція № 2463 (2022) «Подальша ескалація агресії Російської Федерації проти України», яка закликала пришвидшити створення Спеціального міжнародного трибуналу для покарання за злочин агресії проти України та всеохоплюючого міжнародного компенсаційного механізму з відшкодування збитків, включно із реєстром завданої шкоди. Також ПАРЄ закликала країни-члени РЄ провести наступний саміт, із включенням до пріоритетного розгляду питання відповідальності РФ, надання Україні необхідних засобів ППО. А також закликала визнати сучасний «російський режим терористичним»¹¹³.

¹¹⁰ Україна vs Росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-vs-rosiya-yuridichna-borotba-v-espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-prav-lyudini>

¹¹¹ Там само.

¹¹² Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹¹³ Там само.

Варто наголосити, що після повномасштабної агресії Росії РЄ невідкладно внесла зміни щодо підтримки України, зважаючи на запити та потреби національних партнерів. КМРЄ у Турині 20 травня 2022 р. прийняв «Пріоритетні поправки до Плану дій Ради Європи для України на 2018–2022 рр.», які продовжили діяти до кінця 2022 р., а 14 грудня 2022 р. затвердив План дій РЄ для України на 2023–2026 рр. «Стійкість, відновлення та відбудова». Цей документ було створено у тісній взаємодії з українською владою, його головною метою є посилення процесу відбудови та економічного відновлення України, щоб підсилити стійкість українських держустанов, демократичного управління. В аналізованому документі задекларовано підтримку реформ в Україні, залучення до європейської перспективи, згідно з рішенням ЄР від 23 червня 2022 р., надання Україні статусу кандидата в ЄС, а також зобов'язання, взяті на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лугано (Швейцарія) 4–5 липня 2022 р.¹¹⁴.

Варто відзначити, що у певних випадках затверджений документ передбачатиме підвищення ефективності роботи Парламенту. Підтримка України надаватиметься паралельно з вагомими діями Банку розвитку РЄ (Council of Europe Development Bank), який може надати часткове фінансування інвестиційних соціальнозначущих проєктів, які допомагатимуть покращити якість життя вразливих груп населення.

Програма передбачає 4-річну співпрацю на гнучких позиціях, необхідних для реагування на потреби, які швидко змінюються у нестабільному середовищі «високого ризику». Цей документ буде оновлюватися відповідно до ситуації у країні, щоб змінювати пріоритети у роботі до нових вимог. Сумарний бюджет становитиме орієнтовно 50 млн євро¹¹⁵.

Також в аналізованому плані передбачено заходи, які допомагатимуть документувати грубі порушення прав людини та сприятимуть ефективнішому захисту прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, будинки яких були зруйновані або

¹¹⁴ План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». С. 2. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcglcfindmkaj/https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

¹¹⁵ Там само.

пошкоджені війною. Окремі постулати стосуються захисту прав дитини у контексті війни та опісля неї; підтримки гендерної рівності, боротьби з насильством (особливо переміщених осіб та тих, хто повернувся в Україну)¹¹⁶.

ПАРЄ 24 січня 2023 р. прийняла нову Рекомендацію № 2245 (2023) «Саміт Ради Європи у Рейк'явіку: об'єднані навколо цінностей в умовах надзвичайних викликів». У документі висловлено підтримку у проведенні саміту РЄ в Рейк'явіку 16–17 травня 2023 р., рекомендовано КМРЄ підготувати Політичну декларацію та План дій для схвалення главами держав і урядів під час саміту. Учасникам пропонувалося: підтвердити підтримку «суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України в її міжнародно-визнаних кордонах»; засудити агресію РФ; підтримати створення «спеціального міжнародного кримінального трибуналу для розслідування і притягнення до відповідальності за злочин агресії»; розробити «міжнародний компенсаційний механізм, включаючи реєстр збитків, завданих агресором»¹¹⁷.

У наступній Ухвалі № 476 (2023) «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», , прийнятій також 24 січня 2023 р., наголошено на потребі створення «міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії проти України, оскільки сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є наслідком злочину військової агресії»¹¹⁸.

Окрім того, 26 січня 2023 р. прийнято Резолюцію РЄ № 2482 (2023) «Правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України». У ній ПАРЄ вкотре підтримала створення «спеціального міжнародного кримінального трибуналу для розслідування злочину агресії проти України», водночас поширюючи юрисдикцію цього трибуналу на російську агресію у 2014 р., а також на «роль і співучасть лідерів Білорусі в агресивній війні проти України». У період, поки такий суд не буде створений, наполягала, щоб держави-члени та РЄ підтри-

¹¹⁶ Рада Європи ухвалила новий план дій для України з рекордним бюджетом на €50 мільйонів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3634467-rada-evropi-uhvalila-novij-plan-dij-dla-ukraini-z-rekordnim-budzetom-u-50-miljoniv.html>

¹¹⁷ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹¹⁸ Там само.

мали створення Тимчасової міжнародної прокуратури для розслідування злочину агресії, яка б співпрацювала з Генеральною прокуратурою України. Також ПАРЕ наголошувала на тому, що необхідно розробити «міжнародний механізм компенсації» (включно з міжнародним реєстром збитків).

У прийнятому документі ПАРЕ закликала членів РБ ООН розглянути можливість винести на голосування та не перешкоджати прийняттю резолюції «щодо передачі ситуації в Україні на розгляд Прокурора МКС відповідно до Глави VII Статуту ООН»¹¹⁹.

ЄСПЛ прийняв рішення від 25 січня 2023 р. визнати «частково прийнятною» міждержавну справу «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20, перейшовши до розгляду справи по суті¹²⁰. Власне цей суд визнав, що має юрисдикцію щодо розгляду скарг проти Росії з порушення прав людини на територіях східних областей України, які перебували під фактичним контролем РФ. Судді мали вирішити, чи мала Росія де-факто контроль над окресленими українськими територіями, з яких був здійснений пуск ракети. Адже Росія під час розгляду цієї справи заперечувала можливість розгляду, адже згідно з їхньою позицією – це територія України, де «керували сепаратисти». Натомість Україна наполягала на зворотному, що це були фактично окуповані Росією терени (в термінології ЄСПЛ територія «під ефективним контролем»)¹²¹.

Наступним важливим кроком щодо цієї справи стало об'єднання двох міждержавних справ «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 (щодо Донбасу) та «Україна проти Росії (Х)» за заявою № 11055/22 (щодо повномасштабного вторгнення РФ) в одне провадження «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22 у лютому 2023 р.

ПАРЕ засудила насильницьке переміщення українських дітей та інших цивільних осіб на тимчасово окупованих

¹¹⁹ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹²⁰ Україна vs Росія: юридична боротьба в ЄСПЛ...

¹²¹ Європейський суд прийняв справу проти Росії щодо MH17. Що це значить. *BBC Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64398735>

територіях України у прийнятій Резолюції № 2495 (2022). У тексті документу наголошено, що переміщення «однієї групи в іншу з наміром знищити повністю або частково національну, етнічну, расову або релігійну групу вважається злочином геноциду відповідно до пункту (е) статті 2 Конвенції про геноцид 1948 року». Із таким формулюванням збігаються випадки депортації та насильницького переміщення українських дітей до РФ і тимчасово окупованих нею територій. Тому ПАРЕ рекомендує, щоб процес репатріації дітей, їх подальшої реабілітації із збереженням «української ідентичності» став одним із пріоритетних напрямків роботи держав-членів РЄ¹²².

За підсумками Саміту РЄ у Рейк'явіку 16–17 травня 2023 р. було оголошено про створення Реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України, за розширеною частковою угодою. До цього реєстру увійшли або виявили намір приєднатись 43 країни ЄС. Передбачалося, що згадуваний реєстр буде розташовуватись у Гаазі, а допоміжний офіс – в Україні. Суттєву фінансову підтримку у його заснуванні зробив ЄС. Задекларовано, що початково цей реєстр діятиме протягом трьох років. Метою діяльності інституту із відшкодування збитків визначено «документування інформації про заяви та докази щодо збитків, втрат чи пошкоджень, спричинених російською агресією проти України. Це відкриває шлях до майбутнього міжнародного комплексного Компенсаційного механізму для жертв російської агресії»¹²³.

Резолюція ПАРЕ № 2506 (2023) «Політичні наслідки агресії російської федерації проти України», прийнята у червні 2023 р., стала наступним кроком у забезпеченні сталої підтримки України. Документ містив важливі формулювання, зокрема заклики до: приєднання держав-членів до Реєстру збитків та тих, які є чле-

¹²² Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹²³ Саміт Ради Європи створив Реєстр збитків для України як перший крок до міжнародного Компенсаційного механізму жертвам російської агресії. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/council-of-europe-summit-creates-register-of-damage-for-ukraine-as-first-step-towards-an-international-compensation-mechanism-for-victims-of-russian-aggression>

нами НАТО, підтримання членства України в НАТО; засудження та визнання винними російських «приватних військових угруповань», «“Групу Вагнера” та “Гвардію Кадирова” терористичними організаціями»; прохання підтримки Плану дій для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023–2026 рр., водночас із спробами збільшення фінансування «Банку розвитку Ради Європи для забезпечення сталої підтримки України та держав, що приймають українців». ПАРЕ виступила також за посилення санкцій проти Росії та тих держав, які підтримують її агресію¹²⁴.

Ліндерт Вербеєк, Президент Конгресу місцевих і регіональних влад РЄ, 6 вересня 2023 р. засудив рішення Центральної виборчої комісії РФ організувати місцеві вибори на незаконно анексованих українських територіях Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Також у заяві згадуваного вище конгресу вкотре підтвердив «відданість суверенітету, незалежності та територіальній цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів»¹²⁵.

Міністри юстиції РЄ 11 вересня 2023 р. зустрілись у Ризі (Латвія) на неформальній конференції «На шляху до справедливості для України: підвищення підзвітності, підтримка стійкості її системи правосуддя та возз'єднання дітей зі своїми родинами», за ініціативи Латвії, яка головує в КМРС.

Міністри юстиції держав-учасниць РЄ та держав-спостерігачів прийняли декларацію, т. зв. «Ризькі принципи». Засудивши агресію РФ проти України та задекларувавши «відданість відновленню справедливості та поваги до міжнародного права», підтримали створення Реєстру збитків, заподіяних агресією РФ проти України, та наполягли на досягненні відповідальності РФ. У декларації акцентовано, що Реєстр збитків в Україні повинен мати підхід, орієнтований на потерпілого, щоб забезпечити «надання засобів правового захисту та відшкодування

¹²⁴ Україна і Парламентська асамблея Ради Європи...

¹²⁵ Конгрес Ради Європи засуджує місцеві вибори на окупованих територіях України. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/council-of-europe-congress-condemns-local-elections-in-occupied-ukrainian-territories>

жертвам, зокрема найбільш уразливим групам, таким як жінки та діти»¹²⁶.

У вересні 2023 р. Банк розвитку РЄ спільно з Католицькою службою допомоги (Catholic Relief Services) підписали угоду для фінансування допомоги з ремонту та відновлення житла постраждалих від війни територій в Україні¹²⁷. Іншим важливим кроком для підтримки відбудови України став добровільний транш у жовтні 2023 р. від Естонії у розмірі 50 тис. євро на підтримку Плану дій РЄ для України на 2023–2026 рр. «Стійкість, відновлення та відбудова», Республіки Молдова на 2021–2024 рр. і для Платформи безпеки журналістів¹²⁸.

ПАРЄ 12 жовтня 2023 р. прийняла Резолюцію № 2516 (2023) на основі доповіді Юліана Булаї (Румунія, ALDE), у якій знову виступила із засудженням «триваючої жорстокої агресивної війни Російської Федерації проти України», наголосивши, що досягнення миру в Україні можливе лише за двосторонньої підтримки на різних рівнях, зокрема військовому, фінансовому, політичному та дипломатичному¹²⁹. Для досягнення миру потрібно визнати «характер, масштаби і тяжкість злочинів, скоєних Російською Федерацією. Насильство, яке здійснюється, та жахливий характер деяких злочинів, зокрема депортація українських дітей, сексуальне насильство, а також риторика влади вказують,

¹²⁶ Міністри юстиції Ради Європи зустрілися в Ризі, щоб підтримати справедливість для України. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/council-of-europe-ministers-of-justice-met-in-riga-to-support-justice-for-ukraine>; Declaration of the informal conference of Ministers of justice. On the occasion of the Conference: «On the Path to Justice for Ukraine: Advancing Accountability, Reuniting Children with Their Families, and Supporting the Resilience of its Justice System». (11 September 2023, Riga, Latvia). URL: <https://rm.coe.int/moj-declaration-riga-principles-final-en/1680ac8728>

¹²⁷ Україна: перша операція БРРЄ для підтримки відновлення житла у домогосподарствах, які постраждали від війни. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/ukraine-first-ceb-operation-to-support-housing-repairs-for-households-affected-by-war>

¹²⁸ Естонія робить добровільний внесок. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/estonia-makes-a-voluntary-contribution>

¹²⁹ Resolution 2516 (2023) Parliamentary Assembly «Ensuring a just peace in Ukraine and lasting security in Europe». URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pace.coe.int/pdf/15da46b7a092d3e8deed5fb4e14b80f1f7d46edefc1f8ca9beb57f177f699533/res.%202516.pdf>

що Російська Федерація пробує знищити українську націю, здійснюючи геноцидну війну»¹³⁰.

Зважаючи на зазначені вище тези, ПАРЕ постановила визнати Великий Голод – Голодомор актом геноциду, «покликаним зламати основу української нації, мови та культури» та заохочувала парламенти держав-членів РЄ прийняти постанови про вшанування пам'яті жертв. Висловила підтримку Розширеній частковій угоді РЄ про Реєстр збитків та запропонувала приєднатись якомога більшій кількості держав, інтенсифікувати роботу Реєстру збитків, щоб він швидше запрацював. Також закликала міжнародне співтовариство підтримати «Міжнародний кримінальний суд (ІСС) і Спільну слідчу групу (ІІТ), включно з Міжнародним центром з переслідування злочинів агресії проти України (ІСРА), для розслідування та судового переслідування численних військових злочинів та злочинів проти людяності», які здійснювались РФ від 2014 р.¹³¹.

ПАРЕ висловила прохання підтримати «формулу миру президента Зеленського» та Україну загалом у «боротьбі за захист своєї незалежності, суверенітету та територіальної цілісності, надання політичної, фінансової, правової, гуманітарної та військової допомоги, а також шляхом мобілізації ресурсів, які будуть необхідні для фінансування відбудови України»¹³².

ПАРЕ у жовтні 2023 р. виступила із закликом до держав-членів РЄ «визнати Володимира Путіна нелегітимним після закінчення його поточного президентського терміну та припинити будь-які контакти з ним, за винятком гуманітарних контактів і в прагненні до миру». Резолюцію № 2519 (2023) із цього приводу було прийнято одностайно, водночас ПАРЕ наголосила, що відповідно до висновків Венеційської комісії РЄ «відмова від обмеження терміну повноважень для чинного президента порушує як конституцію Росії, так і міжнародні правові принципи»¹³³.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid.

¹³³ ПАРЕ закликає міжнародну спільноту не визнавати легітимність Путіна як президента у 2024 році. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/pace-urges-the-international-community-no-longer-to-recognise-putin-s-legitimacy-as-president-beyond-2024>

Отож, РЄ – важлива міжнародна організація, яка сприяє впровадженню демократії на різних рівнях, захисту прав людини. Україна з часу приєднання до неї у 1995 р. належить до всіх структурних підрозділів цієї міжнародної організації.

Українська держава налагодила сталу та системну співпрацю з РЄ. Відбувається цілеспрямована робота з узгодження українського законодавства із інституціями та європейськими стандартами у сфері захисту прав людини, демократії загалом. РЄ підтримує Україну на шляху демократичних перетворень, зокрема з 2005 р. втілюються стратегічні програмні документи – Плани дій із певним визначим періодом дії. На сучасному етапі реалізовується План дій РЄ для України на 2023–2026 рр. «Стійкість, відновлення та відбудова». Варто відзначити, що з часу незаконної анексії Кримського півострова та збройної агресії у східних областях 2014 р. РЄ та її структурні організації системно підтримують територіальну цілісність та суверенітет України.

Юлія АРТИМИШИН